

Розділ 1

Я загортаюся у верітку, знайдену на стриху цьоці Фесі, лягаю на соломі і вкриваюся торішнім сіном. Але не можу заснути. Все мені заважає: і горобці в гнізді під стріхою, і миші, що вилізли аж сюди, і місяць — великий і круглий, як жорна, що висить над горою Бердою, а найбільше — тиша. Недобре, коли дуже тихо, бо по тиші завше приходить грім. Се моя друга ніч на чужому стриху. Пів села вивезли до Сибіру, хати стоять пустою. Стоять пустою і жидівські хати, котрі гірші, а в польських живуть тепер чужі люди, такі чужі, що ніколи своїми не стануть, бо по-іншому, ніж ми, бесіднують.

Ні, таких ночей я мав багато: при німцях мама самі мене посиляли шукати сховку. Було, навіть удень сидів по стрихах, оборогах, коли боявся засідки чи мав постояти на чатах, бо хата наша за потоком, далі від дороги. Звідтам не видно, хто прийшов чи пішов. Відколи тато пропав без сліду, берег ще більше заріс лозами. Правда, за татом я не жалую, бо він дуже пив і бив маму, як приходив часом з Борислава, з роботи. Вуйко Гриньо казав, ніби німці його розстріляли, бо щось украв на буровій, але чи то правда, чи ні — не знаю. Мама дуже просили вуйка, аби він нікому не повідав того, аби нас, дітей, не обзивали злодійським насінням. Я се підслухав (у мене вуха такі великі, що все чують, та й очі все видять). Тепер не проговориться — вуйка Гриня вивезли до Сибіру, і цьоцю Фесю, і їхніх троє дітей. Ніхто не буде витикати, що мій тато злодій, бо то мені могло би нашкодити найбільше. Я ж тепер — зв'язковий УПА.

Мама кажуть, що жити стало трохи спокійніше: менше стріляють уночі. Але що мама знають! Бо стріли я спізнаю: де наші стріляють, а де рускі. Раз стріляють — значить, йде боротьба за Україну. Зле буде, як хлопці підуть з лісу: Вернигора, Чорний, Остап, Гром... Я хочу з ними піти, бо мені вже п'ятнадцятий пішов і я своїми руками вбив двох ворогів. Якби мав

шістнадцять, то мене би повстанці точно забрали зі собою. А так, як злапають, то маму й сестру вивезуть до Сибіру, а мене посадять у тюрму, а звідтам уже на каторгу. Мама, певно, здогадуються, але не питають. Бо як будуть їх катували, випитували, то вони не зможуть нічого такого сказати, що зашкодило би мені чи хлопцям, хоч би й хотіли. Вони часом так дивляться на мене, ніби хочуть прип'яти на ланець, як пса. Але ланця в нас нема, і пса вже давно нема — фаний був пес, але стрілів і грому боявся, то втік ще за німців. Туди, де не стріляють. Певно, фест далеко від нашого села. Мама дають мені стільки роботи, що аби не неділя і не свята, то я би з обійстя ні на хвилину не міг відійти. То їм треба дров нарубати, то води принести, то вичистити з-під корови й пацяти, то стріху й пліт поправити, трави накосити чи нажати серпом... І не похвалять, не скажуть, що я тепер за ґазду вдома. Миросько казав, що якби я до школи записався, то менше би мав роботи. Але нащо мені така школа, де портрет ката Сталіна висить і вчительки чужі? Була наша одна, з села, Марія Іванівна, але тепер у тюрмі. Через того проклятого Сталіна я вже другий день на чужому стриху ночую і до хати не показуюся. Бодай би він здох.

Я не можу піти до криївки, бо невільно просто так ходити. На то маю визначений день —

четвер, коли доповідаю кущовому Вернигорі. Розумію, що тепер не хіба хати мають очі, а й буки та ялиці в лісі. Можна ще йти, як тобі призначать стрічу або як треба передати щось.

Хочу їсти, аж у череві пече. Як сестра піде до школи, а мама на поле, то я міг би заскочити щось ухопити. Але мама цілий день при хаті, бо бульбу ми викопали й занесли до стодоли, аби потім перебрати. Пшеницю й овес я викосив ще після Спаса. Молотити й віяти будем після Покрови, ближче до зими. Не знаю хіба, де будем мололи. При перших совітах залокотський млин закрили й розібрали, а про млин у Підбужі кажуть, ніби там будуть тільки колгоспне зерно мололи, а людське — ні. Збудують пекарню, і хліб треба буде купувати. Мама вже гризуться, як то буде, бо звідки нам гроші взяти на хліб, як ми жиємо хіба з господарки. Добре, що жорна маємо. Гей, як посадять мене за ті жорна, то лиха моя година, бо мама будуть стояти наді мною і вказувати, як треба молоти...

Ага, ще капуста на полі, і бурак, кормовий і червоний. Я грибів наносив нівроку, мама насушили цілу пошивку з подушки. А паця на податки піде. Добре, як саме м'ясо, але можуть забрати й ціле. Сього року добре вродило, не то що торік, коли ми лободи не могли дочекатися у переднівок.

Тут я подумав і спитав себе: а чого ти, Льку,

наперед загадуєш? Чого журишся, що будете їсти, як завтра тебе може не стати? Три рази від смерті дивом урятувався, а про черево думаєш, про господарку. То всьо можна стратити в один момент. Але голодний я фест. Їм грушки і ябка, від них всередині пече. Ще червінка буде, бо ябка зимові, не влєжані. І вискочив я з хати в самій сорочці, не вечеряв навіть. Але що тепер зробиш. Я ще дуже злий на маму й сестру. Доки мені гнів не перейде, вдома не покажуся. Якби мені дозволили перебути в криївці... Але кущовий Вернигора сказав, що того не буде, що я потрібний їм у селі як зв'язковий на своєму кутку. Я не знаю інших зв'язкових, такий порядок. Менше знаєш — довше протримуються повстанці.

Завтра піду до Підбужа, там жие цьотка Юстина. Я їй обіцяв сливку допомгти зрізати суху і плавнику на ріці назбирати. Як-не-як вона наша родина по татові. Жалілася, що крижі їй болять. Хата її недалеко від склепу та НКВД, може, мені вдасться щось увидіти цікаве. Мама не дуже люблять, як я до татової сестри заходжу, бо мають на неї жаль, але що то за жаль, не хочуть казати. Я хіба здогадуватися можу. Сам знаю, що в Підбужі тепер багато руских, а я вже в них на приміті. Мене можуть просто так спинити й відвести на допит. То Юркова мама переказала, аби я зайшов до

цьотки. Юркова мама має підлоги в НКВД, але нічого не повідає: боїться. І Юрко такий самий. Може, він здогадався, що я з лісовими хлопцями бачуся в криївці. Тато його в міліції у Бориславі служить. А перше служив у стрибках¹. Правда, стрибки всякі бувають. Когось силою туди взяли, хтось паспорт хоче, аби в місті роботу знайти, а є такі, що з власної охоти йдуть, аби вислужитися перед новою владою. Але вірити не варт нікому.

Коли мені стає зимно, я думаю про те, як застрелю майора Жбанова². Думка про се мене зігриває, гейби перина. Я маю чим його вбити. Ніхто, крім Нечуя, про це не знає, бо то він подарував вальтер після того, як майор вирвав мені волосся з голови разом зі шкірою пів року тому, а я все одно не сказав нічого. Мені дуже боліло, і Нечуй дав мені револьвер, заряджений. А потім загинув у бою коло села Бистриця. Він був наймолодший серед хлопців, вісімнадцять літ мав. Я застрелю того скурвого сина Жбанова й заберу його пістолет. Мій вальтер схований у дуплі липи на цвинтарі. Я не тримаю його коло себе, бо він мусить перше вбити майора. Може, не один патрон піде на того опира.

¹ Стрибки (ястребки) — воєнізовані спецгрупи НКВД, створені для боротьби з УПА, у які набирали місцевих чоловіків. Діяли впродовж 1944–1953 років.

² Реальна особа.

Жаль, що нема срібної кулі. Бо як Жбанов дійсно опир, то й шість куль не допоможе. Наш отець Яків умер, і церква замкнена. Небіжчик егомосьть святив зброю повстанцям, бо сини його теж у повстанцях. Думаю, він би посвятив мій вальтер, якби я попросив.

Аби забити майора, треба мати плян. Але плян то таке, просто я ще не готовий віддати своє життя. І від того мені прикро. Бо з нашими хлопцями я не боюся, а сам... Я вже застрілив двох, правда, коло мене в засідці були хлопці. З одного боку — Чорний, а з другого — Нечуй. То було на горі, де Хресна дорога. Я добре пам'ятаю, як ми лежали в траві під хрестом, на Четвертій стації, тій, де Ісус стрічає свою Матір. Тепер, коли йду до Підбужа, то завше мушу спинитися на хвилю, подивитися на четвертий хрест і перехреститися. Я не мав тоді зброї при собі, просто був на чатах і не встиг відійти. Ну, й цікаво мені було. Я дуже хотів стріляти, бо вже вмю. Нечуй промахнувся і йому стало встидно. Він розізлився, що я тому свідок, і йому здалося, ніби я всміхнувся, тому й дав мені у руки карабін. Не знаю, як я попав, але стрілив не один раз. А як трохи спала курява, увидів, що двоє лежать. Вони не сподівалися, що серед білого дня хтось посміє стріляти. А двоє побігло по дорозі назад до Підбужа. Одного догнала куля Чорного. Не знаю, куди вони йшли: чи в Опаку,

чи в Залокоть, чи по горівку, чи когось арештовувати. Мені казали дивитися за дорогою. Чорний лежав трохи далі за корчем і не видів, що то я забив двох. Нечуй приклав палець до вуст — і я зрозумів: то він тих двох застрілив. Не я. Мене не допускали до бойових операцій, і якби взнав командир, то Нечуя би судив трибунал.

Коли ми бігли назад, до лісу, Нечуй шепнув: — Я навмисне промазав, чуєш? Хотів, аби ти знав, що то таке, бо нам уже недовго лишилося воювати. Мусимо йти звідти або загинути. А ти лишишся і не будеш знати, як то солодко вбивати ворога України.

Моє лице горіло, а потім стало зимним і твердим, як камінь. Я кивнув.

Коли ми відбігли доста далеко, Чорний похвалив Нечуя:

— Добрі постріли, брате. Завтра визнаємо, хто то був.

— І по кого вони йшли, — хрипко мовив Нечуй. Він уважав, що я застрілив тих, хто хотів забрати когось з Опаки чи Залоктя. Певно, так і було, бо мені казали сидіти на чатах під хрестом і дивитися за дорогою. Мала бути машина, але, певно, поламалася. Коли я увидів однострої, то дав знак — піднявся на повен зріст і зразу сів. Хлопці, що сиділи далі, прибігли дуже скоро, і Нечуй відразу став стріляти. Тому й промахнувся.